

ETT TERRORDÅD I TREDJE RIKETS HÄGN

NÅGRA GLIMTAR AV *MARINUS VAN DER LUBBE*

OGH **RIKSDAGSHUSBRANDEN** I BERLIN 1933

REFLEKTERADE AV

MATS PARNER

Tisdagen 11 september 2001 förändrades världen. Det var då som ett kapat plan från United Airlines och ett annat från American Airlines flög in över Manhattan och raserade tvillingtornen i World Trade Center med drygt en kvarts mellanrum. Ett tredje flyg raderade ut delar av Pentagon och ett fjärde störtade sydost om Pittsburgh.

Terrorattackerna denna septembermorgon har av många likställts med japanernas angrepp mot Pearl Harbor den 7 december 1941 med överraskningsmomentet och den omåttliga förödelsen som gemensamma nämnare. Andra har jämfört WTC-offensiven med ”skottet i Sarajevo” den 28 juni 1914. Man har då tänkt sig att vi på nytt befinner oss i ett ”första världskrigs-läge”.

Men naturligtvis kan man dra andra paralleller, minst lika fantasibetonade som de nu nämnda. Tankarna går osökt till anslaget mot parlamentet i Berlin natten mellan den 27 och 28 februari 1933. Också denna sjuttio år gamla våldshandling kom att förändra världen.

Ungefär vid 21-tiden måndagskvällen den 27/2 upptäcktes eldsvådan i riksdagshuset, och nyfikna i tiotusental började flockas på intilliggande gator. Brandkår och polis tillkallades, och Hermann Göring, riksdagspresidenten, infann sig på platsen med blixtrande fart. Obetydligt senare anlände von Papen, Joseph Goebbels och Adolf Hitler, rikets kansler sedan fyra veckor tillbaka (30 januari). Elden bekämpades med framgång under natten, men skador för åtskilliga miljoner kunde inte undvikas. Jourhavande polismän utgick från att branden var anlagd. Bland de anhållna märktes en vinddriven existens med nederländskt pass – 24-åriga Marinus van der Lubbe. Den unge holländaren erkände omedelbart och uppgav sig skyldig till mordbrand.

Följande dag, tisdagen den 28:e, häktades ytterligare ca 1500 misstänkta, däribland författarna Egon Erwin Kisch och Carl von Ossietzky. Läkare, lärare, jurister, journalister och något tiotal medlemmar i kommunistiska riksdagsgruppen burades också in. Samtidigt utfärdade Hitler ett dekret ”till folkets och statens samfällda skydd”, där vittgående inskränkningar i den enskildes personliga friheter aviserades. Weimarförfattningen sattes kort sagt ur spel. Socialdemokratisk och kommunistisk press lystes i bann, telefonsamtal kunde plötsligt avlyssnas och privata brev generat öppnas – av polismakt och myndigheter.

I officiella och officiösa medier fick ”kommunisterna” skulden för det inträffade. Men även de tyska liberalerna och socialdemokraterna beskyldes för ett visst aktieinnehav i brasan, låt vara att de nazi-dirigerade hetskampanjerna främst riktades mot de ”bolsjevikiska anstiftarna”.

Till saken hör att polisen gjort razzia i ”Karl Liebknecht-Haus” – känt som det kommunistiska partihögkvarteret – redan den 24 februari och där hittat, enligt vad man rapporterade, mängder av komprometterande material. Bl a hade man funnit tydliga bevis för

att en proletär statskupp skulle iscensättas inom överskådlig framtid samt, naturligtvis, att en eller annan riksdagsbrand av mordkaraktär vore ett lika konstruktivt som offensivt led i denna strävan...

Utländska pressröster, i första hand engelska sådana, trodde inte mer än lagom på tillvitelserna mot "kommunisterna". I stället gissade man att nazi-koryféerna själva låg bakom nidingsdådet med Goebbels som idésprutan, Göring som organisatören och van der Lubbe som det trubbiga redskapet i sammansvärjningen. Val till riksdagen skulle äga rum påföljande söndag (5 mars), och därför hade nazisterna, underströk man, allt intresse av att utmåla de röda i så ofördelaktig dager som möjligt – helst som Ondskan själv. Att bränna ner riksdagsbyggnaden var dessutom en politisk symbolhandling med otvetydigt bruna nyanser; kommunister, socialdemokrater och övriga krafter stod rimligen främmande för den sortens aktioner.

Ja, så skrevs det i tongivande brittisk press.

Söndagen den 5 mars kunde man glädja sig åt ett 90-procentigt valdeltagande. Hitlers NSDAP förärades 17 277 200 röster, en ökning med 4,5 miljoner sedan 6-novembervalet fyra månader tidigare. Socialdemokraterna behöll sitt röstetal på 7,2 miljoner, medan Torglers kommunister tappade 1,2 miljoner och noterade 4 848 100 röster.

Med denna valutgång kunde tumskruvarna dras åt ytterligare ett varv. Steg för steg etablerades den nazistiska diktaturen.

Icke desto mindre frikändes hela fyra av de fem åtalade i en famös brandrättegång i Leipzig ett halvår senare. En av de fyra var bulgaren Georgi Dimitrov, sedermera uppbyren nationalhjälte och regeringschef i hemlandet. Men för den mystiske ungherren från nederländska Leyden gav man ingen pardon. Han förklarades skyldig, brännmärktes som kommunist, dömdes till döden, blev var mans niding och avrättades 1934.

Marinus van der Lubbe hade arbetat i tre år inom byggindustrin men blev diversearbetare efter en svårare ögonolycka. Han gick med i kommunistiska ungdomsförbundet redan som tonåring men övergav organisationen i två omgångar – för att sedan förnya sitt medlemskap lika många gånger. Våren –31 tog han slutgiltigt farväl av kommunismen och blev i detta nu en politikens *free agent*. Därvid kom han att otvunget röra sig över hela det politiska spektret och levde som en bohemisk krumelur i tidens marginal.

Ernst Röhm var en av de många som ingick i hans intimare vänskapskrets.

I årtionden har den reflekterande delen av mänskligheten varit fast övertygad om att Hitler och kompani själva satte eld på riksdagshuset med benäget bistånd från Lubbe och med baktanken att anklaga de röda för dådet, inte minst med tanke på marsvalen. Många håller sig alltjämt till denna version.

Men de flesta historiker av facket är i dag av annan uppfattning. Numera tror de förbehållslöst på van der Lubbes skuld – men inte längre på nazi-elitens. Ett intensivt forskningsarbete (med alla tänkbara inslag av tysk grundlighet) ger stöd för den hållningen.

Det oaktat kom riksdagsattentatet helt och hållet att spela rikets kansler och NSDAP i händerna. "Branden är inledningen till en ny epok i Tysklands ärorika historia!" påstås Hitler ha utropat redan vid midnattstid den 27/28:e. Der Führer visste onekligen vad han talade om; han hade goda skäl att slå sig för bröstet.

Den närmaste tiden kom för tyskt vidkommande att kännetecknas av korstågsanda, nazi-terror och ständig hets mot oliktankande. Att kvalificera sig som "socialistsvin" eller "jude" innebar, som alla vet, inga problem i 30-talets Tredje rike. ("Wer Jude ist, bestimme ich!") Måttfullhet, sans, balans och sinnesnärvaro var egenskaper med synnerligen lågt börsvärde. Den världsbild som hela tiden målades upp hade entydigt svartvita drag.

De kampanjer som Hitler-regimen initierade mot sina vedersakare var ofattbart råa och skydde inga medel. "Barnamord och systematisk kvinnomisshandel" fanns överst på de rödas agenda enligt nazi-propagandan; förgiftning av brunnsvatten och planmässig gravskändning kom steget efter.

Hos oss i Sverige kunde man läsa om riksdagsbranden i elfte årgången av Svenska Dagbladets årsbok från 1933. "Inne i den brinnande byggnaden", heter det i SvD-texten, "lyckades polisen gripa den holländske lösdrivaren och anarkosyndikalistiske agitatorn Marinus van der Lubbe", ett faktum som per omgående ledde till att "de i Weimarförfattningen garanterade individuella fri- och rättigheterna i stor utsträckning upphävdes". Dessutom framhävs att "masshäktningar" ägde rum och att "undantagstillstånd proklamerades i hela det tyska riket endast ett par timmar efter branden".

Det är så sant som det är sagt.

Men som avslutning måste man fråga sig, lätt distraherad, i vilket fack orosanden Marinus van der Lubbe egentligen hörde hemma. Var han, i slutet av februari månad anno -33, kommunist, "anarkosyndikalistisk agitator", nazistsympatisör eller rentav något fjärde? Eller gör vi klockast i att enkelt och behändigt inränga honom bland (den 1934 mördade) Ernst Röhm's handgångne? Tåt vilar mystiken.

Däremot behöver man inte ställa några frågor om riksdagshusbrandens omedelbara följder. De är alltför uppenbara:

Illdådet banade kort och gott vägen för ett reellt nazistiskt "Machtübernahme" inom ramen för den sedan länge förberedda "nationella revolutionen".

Så illa gick det den gången. Så illa kan det gå!

Mats Parner

